

HALUAN ELÄÄ, EN VAIN OLLA HENGISSÄ – Opas vainotulle

-hanke (2012-17)

Eron jälkeisen väkivaltaisen vainon kohteena elävien perheiden
turvallisuuden lisääminen ja vainoamisen ennaltaehkäisy.

www.varjohanke.fi

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	4
2. Parisuhdevaino	7
3. Riskiarviointi	15
4. Turvallisuutta lisäävät toimenpiteet – ulkoinen turvallisuus	18
5. Vainon vaikutukset ja selviytyminen vainossa – sisäinen turvallisuus	29
6. Läheiset, harraste- ja työtoverit	34
7. Lapsi	39
Liitteet	44
Lähteet	46

Kannen kuva: Sanni Rajapolvi.

1 JOHDANTO

Parisuhdevaino on väkivaltaa, joka jatkuu erosta huolimatta, se on rikos ja ihmisoikeusloukkaus.

Vaino ei aina sisällä fyysistä väkivaltaa, mutta on aina henkistä piinaa. Äärimmillään vaino voi olla henkeä uhkaavaa väkivaltaa. Vainossa on yleisesti tunnistettavia piirteitä, mutta uhrin tilanne on kuitenkin aina yksilöllinen. Tämän vuoksi oppaassa esitetyt toimenpiteet tulee arvioida aina tapauskohtaisesti.

Tässä käsikirjassa kuvaamme vainoa ja tuomme esille keinoja vainon uhrin turvallisuuden ja toimintakyvyn lisäämiseen. Käsikirjan näkökulma on erityisesti parisuhteen päättymisen jälkeen tapahtuvassa vainossa, mutta soveltuvin osin käsikirja palvelee kaikkia vainon kohteeksi joutuneita ja heidän läheisiään. Käsikirjasta on tukea myös uhrin auttajalle. Vainon kokijan nimeämme käsikirjassa uhriksi, kuvastamaan vainon moniulotteista ja mielivaltaista kohdentumista uhrin elämässä.

Käsikirja on työstetty VARJO -hankkeessa (2012-2017). Hankkeessa on aiemmin julkaistu käsikirja digitaalisesta vainosta (2013). Molempia käsikirjoja päivitetään hankkeen edetessä. Tämä käsikirja on koottu useista lähteistä, mukana on myös vainon uhrien kokemuksia. Käsikirjan lopussa on tarkemmat viittaukset kirjallisuuteen.

2 PARISUHDEVAINO

Vainoaminen on toistuvaa, pitkäkestoista ja oikeudetonta uhrin piinaamista jatkuvasti yhteyttä ottamalla tai uhria uhkailemalla, seuraamalla ja tarkkailemalla. Se voi aiheuttaa uhrissa pelkoa ja ahdistusta. Parisuhdevaino on yleisin ja pitkäkestoisin vainoamisen muoto.

Parisuhdevainoajat uhkailevat enemmän kuin muut vainoajat. He myös toteuttavat muita useammin uhkauksiaan ja käyttävät kolmansia osapuolia apunaan (Sheridan & Davis 2001). Parisuhdevainoajat uhkailevat aseilla ja myös käyttävät niitä. He ovat muita vainoajia tunkeilevampia ja loukkaavampia ja ottavat näitä useammin kontaktia. Lisäksi parisuhdevainoaminen kiihtyy nopeammin verrattuna muihin vainoamisen muotoihin (Mohandie, Melow, McCovan & Williams 2006). Parisuhdevainoajat tuhoavat enemmän uhrin omaisuutta (Palarea, Zona, Lane & Langhinrichsen-Rohling 1999) ovat vainoamisessaan pitkäjänteisempiä (McEwan, Mullen & Purcell 2007) ja jatkavat vainoamista oikeuskäsittelyn jälkeen useammin ja nopeammin kuin muut vainoajat (Rosenfield 2003). Parisuhdevainoajat käyttävät muihin vainoajiin verrattuna monipuolisemmin erilaisia vainokeinoja, minkä katsotaan johtuvan siitä, että vainoajalla ja vainotulla on yhteisen menneisyyden tuoma tuttuus (Logan, Walker, Hoyt & Faragher 2009).

Vainoaminen voi kohdistua uhrin lisäksi lapsiin, läheisiin ja muuhun sosiaaliseen verkostoon. Vainoajalle kaikki tieto ex-puolisosta ja jokainen kontakti ovat merkityksellisiä ja motivoivat jatkamaan vainokäyttäytymistä. Vainoteot voivat vaihdella henkeä uhkaavasta toiminnasta sosiaalisesti yleises-

ti hyväksyttävinä pidettäviin tekoihin. Tällaisia voivat olla esim. ei-toivotun syntymäpäivätervehdyksen lähettäminen tai päivälliskutsun esittäminen. Näihin viesteihin sisälletyn intiimin uhan ymmärtää usein vain uhri itse. Tekojen moninainen luonne vaikeuttaa vainon tunnistamista ja suojaantumista.

Vainoaminen kriminalisoitiin Suomessa 1.1.2014 ja se on virallisen syytteen alainen rikos (RL 25 7a §). Laki luo mahdollisuuden puuttua toistuviin, uhrin tahdonvastaisiin tekokokonaisuuksiin, jotka ennen lakimuutosta eivät välttämättä täyttäneet minkään rikoksen tunnusmerkistöä (esim. yhteydenottaminen, tarkkailu, seuraaminen).

Maksimirangaistus vainoamisesta on kaksi vuotta vankeutta. Lain ensimmäisen vuoden perusteella näyttää siltä, että mikäli syyteenä on yksinomaan vainoaminen, pääsääntöisesti tuomiona on sakkorangaistus. Mikäli vainoamiseen liittyy oheisrikkoksia, esim. kotirauhan rikkominen, lähestymiskiellon rikkominen, laitton uhkaus, pahoinpitely jne. tuomiona langetetaan vankeutta, jopa ehdottomana. Laki tuo myös uhrille oikeuden vaatia vainosta aiheutuvia korvauksia.

Vainorikoksessa arvioitava tekokokonaisuus (Matti Nissinen)

Yhteyden ottaminen on vainoamisen yleisin tekotapa.

- Kommunikointi on yhdensuuntaista, eli tekijä ottaa yhteyttä uhriinsa.
- Edellytykset täyttyvät vaikka yhteydenottoon ei vastata, tai siihen ei edes odoteta vastausta.
- Vainoamisen kriteerit voivat täytyä vaikka tekijä käyttäisi viestin viejänä nk. välikätkä eli kolmatta osapuolta. Myös tämä ”avustaja” voi joutua teostaan vastuuseen, mikäli hän on ollut tietoinen vainoajan motiivista uhrin suhteen.
- Tekotapoja ovat esim.: uhrin luokse meneminen, puhelinhäiriköinti, sähköpostiviestit, keskustelupalstalle lähetetyt viestit, lahjojen tai muiden huomionosoitusten lähettäminen.

”Yhden viikonlopun aikana kymmeniä viestejä ja puheluita lasten kurahousuista ja vaatteista. Kuulin kuinka piittaamaton ja kylmä äiti olen – sen lisäksi, että olen rikkonut perheemme.”

Uhkaamisella tarkoitetaan toimintaa, jossa vainoaja on tehnyt uhrille tiettäväksi, että uhrille voi tapahtua jotakin, mikä on uhkaajan vallassa.

- Kohteena voivat olla myös uhrin lapset, läheiset tai ystävät.
- Teon vakavuutta lisää uhkailuiden toistuvuus ja sen aiheuttama pelko.

*"Et vastaa! Pitää vissiin tulla ovelle keskustelemaan.
– Et vastaa vieläkään, lähden nyt."*

*"Sain yksityiskohtaisia viestejä siitä mitä minulle ja lapsille
tulisi tapahtumaan. Uhkauksista saivat osansa myös
läheiseni ja entiset poikaystäväni."*

Seuraamisella tarkoitetaan uhrin konkreettista seuraamista.

- Kulkemista uhrin perässä tai asettumista tämän olinpaikan läheisyyteen.
- Enimmäisetaisyttä uhrin ja tekijän välillä ei ole laissa määritelty.
- Tekotapa täytyy vaikka tekijä ei pyrkisi puheyhteyteen uhrinsa kanssa.

*"Työnsin lastenvaunuja ja hän ajoi hitaasti vierellämme
kilometrin, puhumatta mitään. Hän odotti, että sain asiani
hoidettua ja jatkoi seuraamista."*

*"Lähdimme palaverista, joissa työntekijöillä oli suojana
vartija. Palaverin jälkeen hän seurasi minua autollaan,
kunnes jouduin pysähtymään. Hän aloitti loputtoman
laulunsa muuttumisestaan ja rakkaudesta, kun yritin
lähteä hän uhkasi tappaa itsensä tai minut..."*

Tarkkaileminen on uhrin toimien seuraamista joko suoraan katselemalla tai apuvälineitä käyttämällä (esim. kiikari tai kamera).

- Etäisyydellä ei tässäkään vainoamisteossa ole merkitystä.
- Myös muualla kuin kotirauhan suojaamalla alueella, eli asumiseen tarkoitetuissa tiloissa.

”Pelkäsin kotona, kaupassa, kadulla, vanhempieni luona, kylässä käydessä, bensaa tankatessa ja jopa liikennevaloissa mietin mitä teen, jos mies sattuu kohdalle ja hyppää kyytiin”.

HAE APUA! - MIKSI ON VAIKEA HAKEA APUA?

Apua ei haeta esim. koska uhri... (Stalking Risk Profile)

- ei miellä tapahtumaa vainoamiseksi, eikä rikokseksi.
- ei halua uskoa, mitä todella tapahtuu.
- uskoo, että selvittää tilanteen yksin.
- ajattelee, että vainoajalla on syynsä toimia näin, ja ei halua saattaa vainoajaa vaikeuksiin
- selittää vainoamisen johtuvan esim. vainoajan kulttuurista, päihteiden käytöstä tai mielenterveysongelmista.
- pelkää toisten ajattelevan hänen ylireagoivan.
- pelkää toisten syyttävän siitä, että hän on itse jollain tavoilla rohkaissut vainoajaa ottamaan yhteyttä, tai hän itse ylläpitää kontaktia vainoajaansa.

- on peloissaan vainoajan esittämien uhkauksien takia
- pelkää vainoajan vahingoittavan myös uhrin läheisiä
- tuntee häpeää ja syyllisyyttä
- on eristäytynyt ahdingossaan, eikä usko, että mitään voidaan tehdä tai ei tiedä, mitä uhrin auttamiseksi voitaisiin tehdä
- on tullut torjutuksi aiemmissa avunpyyntöryityksissään
- pelkää menettävänsä työpaikkansa tai pelkää tilanteen pahenevan entisestään, jos vainoaminen leviää myös työpaikalle.
- ei taloudellisesti pysty hakemaan lainopillista apua, tai ei ole aikaa selvitellä, mistä saisi apua
- tuntee, että on hyvin rajallisesti vaihtoehtoja, joilla voisi tilannettaan oleellisesti parantaa, esim. mahdollisuutta vaihtaa asuntoa
- uhri on ulkomaalaistaustainen, eikä osaa riittävän hyvin paikallista kieltä

Vainoon liittyvät auttamis- ja turvaamistoimet vaihtelevat tapauskohtaisesti tekojen intensiteetin ja väkivallan riskin perusteella. Vainon päätyttyä tulee arvioida uhrin kuntoutumisen tarve ja siihen liittyvät tukitoimet.

Apua kannattaa hakea, ota yhteyttä esim. paikkakuntasi kriisikeskukseen, sosiaali- ja terveydenhuoltoon, Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksiin, Naisten Linjaan, Monika-naisiin. Käy tutustumassa myös Nettiturvakotiin.

3 RISKIARVIOINTI

Uhri joutuu arvioimaan koko ajan tilannetta itse. Lisäksi auttavien ihmisten tulee tehdä arvioita. Riskiarvioinnissa tulee selvittää sekä uhrin että tekijän taustoja. On selvitetävä tekijän toimintatapoja ja uhrin voimavaroja. Vakavan lähisuuhdeväkivallan arviointia varten toimii osassa Suomen kaupungeissa MARAK-työryhmä, jossa arvioidaan moniammatillisesti uhriin kohdistuvia riskejä ja tehdään turvasuunnitelma. Myös ilman työryhmää ammattilaiset voivat käyttää MARAK-riskiarviolomaketta (liite 1) riskin arviointiin. Uhrin olisi hyvä täyttää lomake yhdessä ammattilaisen kanssa. Vakavan fyysisen hyökkäyksen uhkaa vainossa voidaan arvioida lisäkysymyksillä: ”Lomake häirinnän ja väkivallan kartoittamiseen” (liite 2).

Riskitekijöiden arvioinnin tavoitteena on

- tunnistaa henkeä uhkaavan väkivallan piirteet.
- ehkäistä väkivaltaa.
- ennustaa vainon jatkuvuutta ja uusiutuvuutta.
- suojella uhria.
- vaikuttaa tekijään herättämällä motivaatiota väkivallasta luopumiseen.

Vainoamisessa voidaan erottaa erilaisia vaiheita; vaikuttamisen, väkivallan ja hyvittelyn vaiheet. Lisäksi vainoaminen voi välillä vaikuttaa olevan ikään kuin tauolla. Tämä

vainoamisen syklinen luonne edellyttää riskien tiivistä arviointia. Erityisesti täytyy kiinnittää huomiota tilanteisiin, joissa ero konkretisoituu; kuten avioerohakemus, lähestymiskiellon hakeminen, huolto- ja tapaamissopimus, ositus, elatusmaksut tai uuden parisuhteen aloitus.

Eron jälkeisessä vainossa uhrin ja tekijän yhteinen historia toisaalta auttaa riskien tunnistamisessa, mutta voi myös johtaa uhkan aliarvioimiseen uhrin omassakin ajattelussa. Riskien arvioiminen tulee ulottaa koskemaan myös lapsia, läheisiä, työtovereita ja viranomaisia. Parisuhdevainossa käytetään myös kolmansia osapuolia, jolloin uhka voi tulla muualta kuin suoraan vainoajalta.

Vainotilanteissa, sekä erityisesti jos jo parisuhteessa on ollut kontrollia, on oletuksena, että ex-puoliso käyttää seuraamisessa digitaalisia laitteita. Digitaalisten laitteiden ja internetverkon kautta tulevien riskien arviointiin on saatavilla ohjeita VARJO-hankkeen sivuilla olevassa suojatumisoppaassa: ”Digitaalinen vaino parisuhteessa” (www.varjohanke.fi)

4 TURVALLISUUTTA LISÄÄVÄT TOIMENPITEET – ULKOINEN TURVALLISUUS

Uhkien kartoittaminen on turvatoimenpiteiden suunnittelun lähtökohta. Uhri joutuu arvioimaan tilannetta itse ja lisäksi auttavien ihmisten tulee tehdä arvioita. Riskiarviointi kohdistuu sekä vainoajaan että uhuriin. Molempia arvioidaan yksilöllisesti, jolloin pyrkimyksenä on tavoittaa henkilöiden haavoittuvuustekijät, esimerkiksi uhrin aikaisemmat väkivaltakokemukset, liikuntarajoitteet ja aistivammat. Vastaavasti vainoajasta arvioidaan esimerkiksi aikaisempaa väkivaltakäyttäytymistä, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan uhkauksia, sekä päihteiden väärinkäyttöä. Riskiarvioinnissa kannattaa käyttää apuna vakavan fyysisen hyökkäyksen arviointilomaketta ”Lomake häirinnän ja vainon kartoittamiseen” (liite 2). Arviointi tulee olla jatkuvaa. Erityisesti on huomioitava vainoa kiihdyttävät tilannesidonnaiset tekijät, esim. lähestymiskiellon määrääminen, päätös huoltajuudesta, uuden seurustelusuhteen aloittaminen, tms.

Yleisiä ohjeita:

- Kerro vainoajalle selkeästi, että et halua olla hänen kanssaan missään tekemisissä.
- Kiellä häntä ottamasta sinuun millään tavoin yhteyttä. Älä ota yhteyttä vainoajaan.
- Tee vainoamisesta rikosilmoitus. (*Vainorikos RL 25 7a: Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan*

vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.)

- Kerro tilanteesta läheisille, työtovereille, lasten kouluun ym.
- Luota vaistoosi, sillä pelollesi on perusteet. Ole tietoinen myös siitä, että joskus pelon tunne katoaa, vaikka sille olisi perusteet.
- Pidä aina mukanasasi puhelinta ja avaimia ja harkitse henkilökohtaisen turvahälyttimen hankkimista.
- Mikäli sinua on kontrolloitu jo parisuhteen aikana, pidä todennäköisenä, että kontrollointia jatketaan eron jälkeen myös digitaalisesti. Katso suojautumisohjeet VARJO-hankkeen sivuilta (www.varjohanke.fi) löytyvästä oppaasta ”Digitaalinen vaino parisuhteessa.
- Pidä kirjaa tapahtumista, esim. kirjaa kalenteriin tai käytä apuna lomaketta ”Vainoamisen todistusaineistoloki” (liite 3)
- Hae tarvittaessa lähestymiskieltoa. **Lähestymiskielto** tarkoittaa, että henkilön hengen, terveyden, vapauden tai rauhan suojaamiseksi voidaan toista henkilöä kieltää ottamasta yhteyttä. Lähestymiskiellon määrää käräjäoikeus, mutta kiireellisissä tapauksissa myös poliisi voi määrätä kiellon. Tarkemmat ohjeet kiellon hakemisesta (liite 4). Monissa tilanteissa lähestymiskielto toimii ja vainoaja ei ota yhteyttä uhriin. Lähesty-

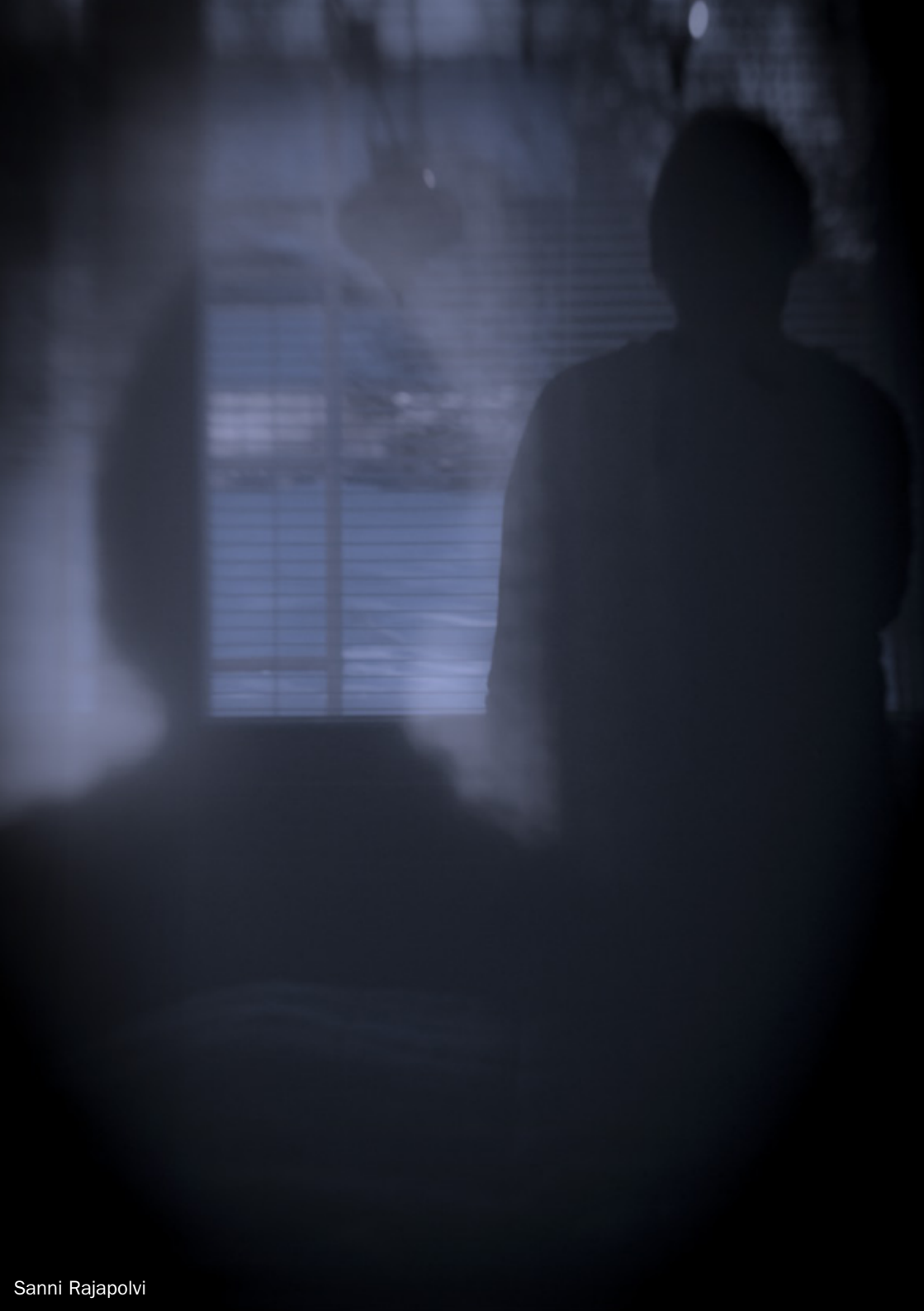
miskiellon hakemisessa on huomioitava, että se voi laukaista väkivaltaisen episodin. Lähestymiskielto on oikeudellinen toimenpide vainoajalle, mutta se ei välttämättä lopeta vainokäyttäytymistä, eikä aina riittävästi takaa uhrin turvallisuutta. Mikäli lähestymiskieltoa rikotaan, tee rikosilmoitus.

- Suojaa osoitetietosi muuton yhteydessä **turvakiellolla**. Jos henkilöllä on perusteltu syy epäillä oman tai perheensä turvallisuuden olevan uhattuna, maistraatti voi hänen pyynnöstään määrätä, ettei hänen kotikunta- tai osoite tietojaan saa antaa väestötietojärjestelmästä muille kuin viranomaisille. Turvakieltoa haetaan maistraatista. Ohjeet turvakiellon hakemiseksi (liite 5). Kiellon myöntämisessä on vaihtelua eri kuntien välillä mm. siten, että joissakin kunnissa hakemuksen liitteeksi vaaditaan todistuksia viranomaisilta. Turvakiellon asettamisen jälkeen on osoitteen luovuttaminen aina harkittava tarkasti. Viranomaisia ja muita tahoja on informoitava turvakiellosta, jotta tiedot eivät vahingossa tule julki.

KODIN TURVALLISUUTTA LISÄÄVIÄ TOIMENPITEITÄ

Meillä ei ole hälyttimet päällä silloin kun me ei olla kotona.”

- Vaihda lukot, asenna turvalukot ja ovisilmä. Varmista kaikkien ovien ja ikkunoiden turvallinen lukitus
- Hanki kotiin turvahälytin. Selvitä järjestääkö kotikuntasi hälytinlaitteen lainaksi.

- Hanki palovaroitin.
- Asennuta liiketunnistimet valoihin sisälle ja ulos.
- Tee kotipihasta mahdollisimman esteetön esim. siten, että leikkaat pensaat matalaksi, ym. Harkitse, voisiko pihalle asentaa esim. riistakameran, jota voi valvonnan lisäksi hyödyntää todistusaineiston keräämisessä.
- Älä jätä pihalle tikapuita tai mitään, mikä helpottaa kiipeämistä ikkunoihin.
- Lukitse postilaatikko.
- Kartoita kaikki pakoreitit kotoasi.
- Pidä ”äkkilähtölaukku” aina valmiina. Säilytä siellä käteistä rahaa, pankkikortit, vaatteita ja kopiot tärkeistä asiakirjoista. Jouduttuasi pakenemaan kodista, älä hae henkilökohtaisia tai lasten tavaroita asunnosta ilman poliisia.
- Pyydä naapureita tarkkailemaan kotisi ympäristöä ja ilmoittamaan sinulle epäilyttävästä liikenteestä. Pyydä heitä myös kirjaamaan muistiin aikoja, jolloin vainoaja liikkuu kotisi lähetyvillä. Pyydä myös ottamaan kuvia, näin saat todistusaineistoa. Naapureiden kanssa on hyvä sopia tietystä turvamerkistä, jota käytät tarvittaessa avun hälyttämisessä.

Aina ei omakoti- tai rivitaloasumista voida tehdä riittävän turvalliseksi, vaan uhrin on muutettava ovisummerilla varustettuun kerrostaloon ja silloinkin riittävän korkealla sijaitsevaan asuntoon. Tämän lisäksi on huolehdittava turvallisista lukituksista, hälytinalitteista ym. edellä mainituista turvatoimista.

Vakavissa, henkeä uhkaavissa riskitilanteissa viranomaiset tekevät uhka-arviota. Henkeä uhkaavissa tilanteissa uhri voi joutua vaihtamaan asuinkuntaa tai maata. Äärimmillään uhri perheineen voidaan joutua piilottamaan ”maan alle”, mikä tarkoittaa esim. sitä, että asuinpaikka ja yhteystiedot salataan mahdollisimman tarkasti turvakiellon avulla, omia ja lasten tietoja ei luovuteta mihinkään, lapset eivät ole kirjoilla missään koulussa.

TURVALLISUUDEN LISÄÄMINEN KODIN ULKOPUOLELLA

Työssä

- Vaihtelee työmatkasi reittejä ja aikatauluja.
- Pyydä työnantajaasi järjestämään sinulle valvottu parkkipaikka läheltä työpaikkaa. Mikäli matka parkkipaikalta on pitkä, pyri kulkemaan se työkaverin kanssa.
- Pyydä työtovereita varoittamaan sinua, jos he näkevät vainoajan työpaikkasi läheisyydessä. Uhkaavissa tilanteissa on soitettava paikalle poliisi.
- Mikäli vainoajaa uhataan poliisilla on uhkaus myös toteutettava. Näin toimiminen antaa vainoajalle viestin, että asiaan suhtaudutaan vakavasti.
- Pyri välttämään yksin oloa työpaikalla.
- Työtovereiden on varottava antamasta sinusta mitään tietoja ulkopuolisille. Vainoaja voi tekeytyä toiseksi henkilöksi tai käyttää apunaan kolmatta osapuolta.

- Mikäli puhelinvastaajasi on itse äänittämäsi, kysy voisiko joku toinen sanella viestin puolestasi? Piintynyt vainoaja soittelee usein vain kuullakseen uhrinsa äänen.

Liikkuminen

- Pyri välttämään pimeällä liikkumista.
- Älä kuuntele musiikkia tai puhu puhelimeen ollessasi kävelyllä, vaan havainnoi ympäristöäsi.
- Aina, kun mahdollista, anna ystävien kyyditä sinua.
- Autoillessasi käytä vain valvottuja parkkialueita. Parkkihallissa pysäköi lähelle uloskulkureittiä.
- Pidä ajon aikana ovet lukittuina. Mikäli joudut autoon vainoajasi kanssa, vältä ajamista mihinkään.
- Älä käytä autossasi tummennettuja laseja. Vainoaja voi piiloutua autoosi tummennettujen lasien taakse.
- Vainoaja on voinut salaa vahingoittaa autoasi. Et välttämättä huomaa vauriota heti lähdettyäsi ajamaan, vaan vika ilmenee jonkin matkaa ajettuasi. Mikäli auto rikkoutuu matkan aikana, odota apua auton sisällä ovet lukittuna. Pidä autossasi pieni selviytymislaukku: vettä, lämmin huopa, puhelimen laturi, rahaa.

5 VAINON VAIKUTUKSET JA SELVIYTYMINEN VAINOSSA – SISÄINEN TURVALLISUUS

Vainotuksi joutuminen rikkoo perusturvallisuutta. Vainotekojen ennakoimattomuus haavoittaa hallinnan tunnetta. Vainon pitkeytyessä ja/tai sen kohdistuessa myös läheisiin saattavat luonnolliset verkostot korvaantua viranomaisverkostoilla tai vainottu voi päätyä elämään eristynyttä elämää. Vaino voi estää työssä käymisen, mikä tuo mukanaan taloudellisia vaikeuksia.

Vainottuna oleminen aiheuttaa psyykkistä traumatisoitumista. Psyykkistä traumatisoitumista voi tapahtua vaikka vainoon ei liittyisi fyysistä uhkaa tai väkivaltaa. Traumatisoituminen on mielen selviytymiskeino sietämättömissä tilanteissa. Vainossa on vaarana, että traumaoireet pitkittyvät ja vaikeuttavat sekä häiritsevät elämää. Seuraavalla sivulla on taulukoitu traumatisoitumiseen liittyviä oireita, joita voi esiintyä eriasteisina vainon uhrilla.

MUUTOKSET SÄÄTELYSSÄ	HUOMIO JA KESKITTYMISKYVYN MUUTOKSET	MUUTOKSET AJATTELUSSA
• Tunteiden säätelyvaikeudet • Yli- ja alireagoiminen vaaraan • Itsetuhoiset ajatukset ja -teot • Seksuaalinen turtuneisuus tai yliaktiivisuus	• Unohtelu • Vaikeus keskittyä mihinkään • ”Aika katoaa” • Omaan maailmaan vajoaminen • Oma itse tuntuu ajoittain vieraalta	• Olen huono, arvoton • Olen syyllinen ja vastuussa vainosta • Häpeä • Vainon vähättely • ”Kukaan ei voi ymmärtää tilannettani” • Epätoivo ja toivottomuus
MUUTOKSET AJATTELUSSA SUHTEESSA VAINOAJAAN	MUUTOKSET SUHTEESSA MUIHIN IHMISIIN	KEHON REAGINTI
• Omaksuu vainoajan ajatuksia • Alkaa ihannoida vainoajaa • Alkaa haaveilla vainoajan vahingoittamisesta	• Vaikeudet luottaa kehenkään • Päätyminen toistuvasti itselle vahingollisiin ihmissuhteisiin • Eristäytyminen ihmissuhteista	• Ruoansulatusvaivat • Selittämättömät kivut • Erilaisia keuhko- ja sydänoireita • Univaikeudet

Taulukko 1. Traumatisoitumisen liittyviä oireita

Pelkkä tieto vainon vaikutuksista tekee traumatisoitumiseen liittyvät oireet siedettävämmäksi. Jos ei tiedä, mistä omat oireet johtuvat, voi alkaa pelätä oman psyykkisen terveytensä puolesta. Asioiden ja omien olojen jakaminen turvallisen henkilön kanssa on auttavaa. Apua kannattaa hakea ja sitä on saatavilla – joskus se vaatii sinnikkyyttä, mutta lopulta se kuitenkin kannattaa.

UHRIN TOIMINNALLISET REAGINTITAVAT

Vainojen uhrien reagointi vainoon vaihtelee huomattavasti. Reagointitapoihin vaikuttaa muun muassa uhrin aiempi elämänhistoria sekä käytettävissä olevat voimavarat. Alla on lueteltu erilaisia reagointitapoja sekä arvioitu niiden vaikutusta vainon jatkumiseen. (Häkkänen 2008)

REAGINTI	TOIMINTA	SEURAUUS
Mukana reagointi	Vainoajan kanssa neuvottelemine	Kiihdyttää vainoamista
Vastaan reagointi	Uhkaaminen vahingoittaa vainoajaa tai itseään	• Osoittavat vainoajalle hänen tärkeytensä uhrin elämässä • Lisäävät vainoajan subjektiivista riskiä kasvojensa menettämisestä • Vahvistaa vainoamista, sekä nostaa vainoajan väkivallan käyttämisen riskiä
Poispäin reagointi	• Puhelinnumeron ja osoitteen salaaminen • Turvakiellon hakeminen	Toimivimmat taktiikat: Tekevät vainoamisesta vaikeampaa, eivätkä tuota vainoajalle positiivista vahvistamista
Sisäänpäin reagointi	• Vainon olemassaolon kieltäminen • Päihteiden käyttö	• Mahdollistavat vainon jatkumisen • Estävät itsen suojaamisen
Ulospäin reagointi	• Rikosilmoituksen tekeminen • Lähestymiskiellon hakeminen	• Vähentää väkivaltaista käyttäytymistä • Lopettaa vainon n. 60 %:ssa tapauksista

Taulukko 2. Uhrin reagointitavat. (Dovelius, ym. 2006, Häkkänen, ym. 2003, Logan, ym. 2002, Sheridan, ym. 2002, Spitzberg, ym. 2007.)

Äärimmillään vainossa selviytyminen voi olla sen sietämistä ja hyväksymistä, että vaino ei täysin pääty koskaan. Tämä on ikään kuin oppimista elämään vainottuna. Vainoa rajaavia keinoja on kuitenkin paljon ja useimmiten ne myös tehoavat (kts. luku 3), mutta pystyäkseen ja jaksakseen käyttää ulkoisia suojautumiskeinoja, täytyy olla riittävästi sisäisiä selviytymiskeinoja.

Selviytymiskeinot auttavat selviytymään sietämättömissäkin tilanteissa. Sietämättömän sietäminen on hyvin vaikeaa, jolloin selviytymiskeinoiksi voi valikoitua myös sellaisia, mitkä eivät pidemmällä aikavälillä tuekaan omaa selviytymistä. Haitallisia selviytymiskeinoja ei voi kuitenkaan jättää pois ennen kuin niiden tilalle on saanut uuden selviytymiskeinon. Seuraavalla sivulla taulukossa 3. kuvataan esimerkkejä selviytymiskeinoista.

OIRE	TAVOITE TOIMINNALLE	HAITALLISIA SELVIITYMIS-KEINOJA	TERVEELLISIÄ SELVIITYMIS-KEINOJA
Varuillaan ja valppaana oloon liittyvät jännitystilat	- Jännittyneisyyden ja levottomuuden sietäminen - Kehon rauhoittuminen - Varautuminen vaaraan	- Jatkuva touhuaminen - Lääkkeet ja päihteet	- Liikunta terveissä rajoissa - Rentoutustekniikat
Pelko	Sisäisen turvallisuuden löytäminen	Yhteydenpito vainoajaan	Mielensisäiset rauhoittumiskeinot, esim. mindfulness- ja traumaterapeuttiset tekniikat, mielialalääkitys, terapiat
Ahdistus	Kehon ja mielen rauhoittuminen	Tupakointi, päihteet, liiallinen kahvin juonti ja syöminen	Mielensisäiset rauhoituskeinot, esim. mindfulness- ja traumaterapeuttiset tekniikat, mielialalääkitys, terapiat

Taulukko 3. Esimerkkejä selviytymiskeinojen käytöstä

Vainosta selviytyminen koostuu osittain uhrin omasta toiminnasta, osittain auttajien yhteistyöstä (läheiset, viranomaiset, työtoverit, naapurit). Usein yksilöllisesti suunnitellut ja riittävän pitkäkestoiset tukitoimet takaavat uhrin turvallisuuden ja toimintakyvyn.

Apua voit hakea esim. paikkakuntasi kriisikeskuksesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimipaikoista, Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksistä, Naisten Linjalta, Monika -naisten liitosta. Käy myös tutustumassa Nettiturvakotiin.

Tutustu myös oppaaseen: **”Oikeus turvalliseen elämään – opas lähisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille”**. (Opas on luotu osana EU-rahoitteista Daphne-ohjelmaan kuuluvaa WOM-POWER-projektia).

6 LÄHEISET, HARRASTE- JA TYÖKAVERIT

Vainoaminen voi kohdistua uhrin lisäksi lapsiin, läheisiin ja muuhun sosiaaliseen verkostoon. Tässä luvussa käsitellään uhrin elinpiiriin kuuluvien henkilöiden roolia ja osuutta uhrin turvallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna.

Vainossa väkivalta tai väkivallan uhka voi kohdistua uhrin läheisiin joko suoraan tai epäsuorasti. Riskiarvioinnissa tulee huomioida vainoajan väkivaltaisuus, uhrin voimavarat ja toimintakyky. On kuitenkin muistettava, että tuttuus voi vääristää tai tukea arviointia. Turvatoimet tulee kohdistaa myös uhrin läheisiin. Tarvittaessa myös läheisiä suojaamaan voidaan hakea lähestymiskielto.

”Mullehan se laitto uhkauksia, että hän järjestää mulle potkut mun töistä.”

Vainoaja on äärimmäisen kiinnostunut kaikesta uhriin liittyvästä tiedosta, mutta myös läheisiin liittyvästä tiedosta, koska se voi johtaa uhrin jäljille. Vähäpätöiseltäkin vaikuttavan tiedon saaminen vahvistaa vainokäyttäytymistä, joten erityisesti turvallisuutta vaarantavan tiedon vuotamista täytyy varoa. Parisuhdevainolle on tyypillistä, että vainoamisessa käytetään apuna kolmansia osapuolia. Tällaiseen rooliin uhrin läheinen saattaa joutua tiedostamattaan.

”Se on ollu silleen et hän ei jaksa soittaa poliisille et hän ei vaan enää jaksa, ni sitten mä oon soittanu sinne poliisille sen puolesta.”

Uhrin turvasuunnitelman toteuttamisessa tarvitaan läheisiä ja esim. työtovereita. Heidän tulee olla tietoisia uhkista, jolloin he pystyvät tarvittaessa varoittamaan uhria vaaratilanteista sekä auttamaan turvallisuutta lisäävien järjestelyjen toteuttamisessa. Läheiset voivat auttaa keräämällä todistusaineistoa. Joskus läheisiä tarvitaan todistajina oikeudenkäynneissä. Läheisellä on suuri huoli uhrin lisäksi myös lapsista.

*"Ei koskaan voinu olla varma, että onko ne lapset koulu-
tiellä turvassa, onko (uhri) työmatkoillaan turvassa ja
sitten yöllä, että mitenkä ne yöt... pelättiin aina."*

Vainon kohteena olevan elämä kapeutuu ja toimintakyky heikkenee. Läheisiä tarvitaan sekä konkreettisena apuna arkielämässä että henkisenä tukena. Jatkuva varuillaan olo ja auttamisvalmius kaventavat läheisten elämää, jolloin esim. vieraiden kutsuminen ja harrastuksissa käyminen voivat jäädä taka-alalle. Läheisen tulee huolehtia myös omasta jaksamisestaan. Joskus voi joutua ottamaan etäisyyttä tai tarvita myös itselleen apua.

*"Oisko minua voinu joku auttaa, niin en mä tullut sellaista
edes ajatelleeksi."*

Eron jälkeisessä vainossa sekä uhri että tekijä ovat läheiselle tuttuja. Vainoaja voi olla oma lapsi, joka aiheuttaa suuren vaaran entiselle puolisolleen ja yhteisille lapsille. Vainoajan läheiset voivat joutua itsekin pelkäämään ja he

voivat tuntea syyllisyyttä, avuttomuutta ja ristiriitaisia tunteita. Tämä voi näkyä vaihtelevana suhtautumisena vainon uhriin. Välillä pystytään olemaan tukena, välillä ei.

” Ex-puolisoni perhe, eli lapseni isovanhemmat ja siskot ovat välillä hyvin ymmärtäviäsiä, käyvät luonamme kylässä ja tukevat minua. Mutta sitten toisinaan rupeavat säälimään poikaansa/veljeänsä ja syyttävät minua siitä, että olen tehnyt hänestä alkoholistin ja pilannut hänen elämänsä muutenkin. Heidän ailahtelevuuden kanssa on raskasta elää.”

7 LAPSI

"Aattelen isää joka päivä...mitä pahoja asioita, mitä se on tehnyt... on mulla sitä ikäväkin ja haluan tavatakin, heti ku oon 18 vuotta ja oon iso." – Poika 8 vuotta

Vainossa lapsi voi olla vainoamisen välikappale mutta myös vainon kohde. Vainoajalle yhteiset lapset ovat sosiaalisesti perusteltu syy pitää yhteyttä ex-puolisoonsa ja saada hänestä tietoa. Vainossa yhteydenpito ylittää hyväksytyn rajan ja vainoajan päämotiivi ei ole yhteys lapseen, vaan entiseen puolisoonsa. On tavallista, että tunnistamaton vaino tulkitaan huolto- ja tapausmisriidaksi tai vieraannuttamiseksi. Vainossa lapsi vieraantuu etävanhemmastaan, mutta se ei ole uhrin toive, eikä tavoite. Merkityksellistä on lapsen ja etävanhemman aikaisempi suhde.

TURVALLISUUS

Pääsääntöisesti tulee kaikki aikuisiin ulottuvat riskinarvioinnit, turva- ja tukitoimet huomioida myös lasten kohdalla. Turvasuunnitelmat tulee tehdä jokaiselle lapselle erikseen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Äärimmäisessä väkivallan uhdassa turvallisuuden varmistaminen vaatii toimenpiteitä, jotka voivat kapeuttaa lapsen elinpiiriä. Lapsi voi joutua esimerkiksi kieltäytymään ulkoilemisesta kodin lähellä, koulukuvista, harrastuksista tai ystävien tapaamisesta kodin ulkopuolella.

Perheen elämään tulee kontakteja lapsen harrastusten, ystävien ja sosiaalisen median kautta, mutta näiden kaut-

ta myös vainoaja pystyy saamaan perheen turvallisuutta vaarantavaa tietoa. Tämän vuoksi lapselle tulee kertoa ikätason mukaisesti vainotilanteeseen liittyvät uhat ja opastaa häntä suojautumaan tilanteen vaatimalla tavalla. Lapsen tulee voida osallistua ikätasonsa mukaiseen toimintaan ja elämäänsä koskevaan päätöksentekoon, mutta päävastuu lapsen turvallisuudesta on aina aikuisilla.

Lapsen turvallisuutta lisääviä tekijöitä:

- Vainotilanteesta tiedottaminen lapsen kannalta tärkeille aikuisille ja tahoille, esim. päivähoido, koulu.
- Lastensuojelutarpeen ja tukitoimien arviointi. Paikkakuntakohtaisesti lastensuojeluasiakkuuden kautta voi saada tukea esimerkiksi turvalaitteisiin. Lastensuojelu voi olla apuna myös muissa turvallisuutta lisäävissä toiminnoissa, esim. kuljetukset, tapaamiskäytännöt. Huomioitava turvallisuutta vaarantavien tietojen valuminen tapauskohtaisesti.
- Lähestymiskiellon tarpeen arviointi. Lähestymiskiellon voi hakea myös lapselle. Lähestymiskiellon voimassa ollessa ei ole velvollisuutta järjestää edes valvottuja tapaamisia.
- Turvallisuutta uhkaavan tiedonsaannin minimointi lapsen ja vainoavan vanhemman yhteydenpidossa. Huomioitava myös esim. sosiaalinen media ja digitaaliset seurantalaitteet. Digitaalisten vainomenetelmien käyttö on nykypäivänä enemmän tapa kuin

poikkeus. Vainoaminen digitalisten laitteiden avulla on nykyään tavallista. Lue lisää VARJO- hankkeen sivuilta (www.varjohanke.fi) löytyvästä oppaasta: **Digitaalinen vaino parisuhteessa**.

- Lapsen henkisen hyvinvoinnin (sisäinen turvallisuus) ja väkivallan uhan sekä riskien arviointi (ulkoinen turvallisuus). Riskit vaihtelevat vainon vaiheiden ja osapuolten elämäntilanteiden myötä.

Kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa määrittää turvallisuus.

TAPAAMISET

"Isä antoi minulle rikkiinäisen mopon ja tuli sitten jatkuvasti meidän pihalle korjaamaan sitä."

Erotilanteissa joudutaan ratkaisemaan lasten huolto-, asuminen-, elatus- ja tapaamiskäytännöistä. Vanhempien yhteisen sopimuksen voi vahvistaa lastenvalvoja tai tuomioistuimissa. Kiistatilanteissa asia ratkaistaan tuomioistuimissa.

Sopimuksia tehdessä tulee huomioida aikaisemman väkivallan merkitys sekä lapsen ja vainoavan vanhemman vuorovaikutus. Mikäli on todettu, että tapaamiset ovat vainosta huolimatta lapsen edun mukaisia, tapaamissopimuksen tulee olla mahdollisimman yksiselitteinen ja selkeä. Tapaamiskäytännöt vaativat normaalia suurempaa työntekijäresurssointia, mutta hyvin valmisteltu ja toteutettu sopimus suojaa

tapaamistilanteet vainolta. Vainotilanteissa vanhemmilla on usein ristiriitaiset käsitykset lapsen edusta, joten olisi hyvä, jos tapaamiskäytäntöihin voitaisiin liittää lapsi-kohtainen työskentely ja tuki molemmille vanhemmille.

Vainotilanteissa sopimuksia tehdessä tulee erityisesti huomioida

- Ei vanhempien yhteistapaamisia.
- Etävanhemman aikaisempi väkivaltaisuus.
- Lapsen ja vainoavan vanhemman aikaisempi vuorovaikutus.
- Lapsen ja lähivanhemman kokema pelko.
- Tapaamisen motiivi – lapsi vai entinen puoliso.
- Tapauskohtainen tiivis arviointi ja kontrolli.
- Sopimusrikkomusten käsittely ja toimenpiteet.

Maailman ensimmäinen laaja-alainen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja poistamista koskeva ns. Istanbulin sopimus tuli Suomessa voimaan 1.8.2015. Sopimuksen artiklassa 31 valtio veloitetaan toimimaan niin, ettei huoltajuus- tai tapausoikeussopimus vaaranna väkivaltaa kokeneen naisen, naisen perheen tai yhteisten lasten oikeutta turvallisuuteen ja väkivallattomaan elämään.

Tapaamisten toteuttaminen

- Ei uhrin kotona.
- Ex-puolisoiden kohtaamisen välttäminen.
- Huomioitava lapsen riski joutua tiedon välittäjäksi tietoisesti tai tietämättään.
- Lapsen kokemaan pelkoon reagoiminen. Apuna voivat olla esimerkiksi valvojan ja lapsen keskenään sopimat turvasanat, joilla lapsi viestittää kokemaansa pelkoa ja joihin valvoja reagoi lapsen kanssa sovitulla tavalla.
- Tapaamisen arviointi ja palaute kaikilta osapuolilta.

Aina tapaaminen ei ole lapsen edunmukaista. On tilanteita, joissa tapaamiset tulee kieltää lapsen turvallisuuden takaamiseksi.

Lisätietoja aiheesta THL:n julkaisussa Karhuvaara, Kai-tue & Ruuhilahti (2013): Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä

LIITTEET

Liite 1

[Riskinarviointi_suomi.pdf](#)

Liite 2

[11-kysymystä-vainon-vaarallisuudesta.pdf](#)

Liite 3

[Todistusaineistoloki.pdf](#)

Liite 4

[Lähestymiskielto.pdf](#)

Liite 5

[Turvakielto.pdf](#)

LÄHTEET

Dovelius A.M., Öberg J. & Holmberg S. 2006. Stalking in Sweden. Prevalence and prevention. Stockholm: Frotzez, The Swedish National Council for Crime Prevention.

Häkkänen, H. 2008. Vainoaminen. Duodecim, 124, 751–756.

Häkkänen H., Hagelstam C. & Santtila P. 2003. Stalking actions, prior offender victim relationships and issuing of restraining orders in a Finnish sample of stalkers. Legal and Criminological Psychology, 8, 189-206.

Logan T.K, Nigoff A., Walker R. & Jordan C. 2001. Stalker profiles with and without protective orders: reoffending or criminal justice processing. Violence Vict 17:541-53.

Logan T.K., Walker R., Hoyt W. & Faragher, T. 2009. The Kentucky civil protective order study. A rural and urban multiple perspective study of protective order violation consequences, responses & costs. (NCJ Publication #228350). Washington DC. National Institute of Justice U.S. Department of Justice.

McEwan T., Mullen P. & Purcell C. 2007. Identifying risk factors in stalking: A review of current research. International Journal of Law and Psychiatry, 30, 1-9.

Mohandie K., Meloy R., McCowan M. & Williams J. 2006. The RECON Typology of Stalking: Reliability and Validity Based Upon a Large Sample of North American Stalkers. J Forensic Sci, January 2006, Vol. 51, No. 1 doi:10.1111/j.1556-4029.2005.00030.x .

Palarea R., Zona M., Lane J. & Langhinrichsen-Rohling J. 1999. The dangerous nature of intimate relationship stalking: Threats, violence and associated risk factors. *Behavioral Sciences and the Law*, 17, 269-283.

Sheridan L. & Davies G. 2001. Violence and the prior victim-stalker relationship. *Criminal Behavioral and Mental Health*, 11, 102-116.

Sheridan L., Blaauw E.& Davies GM. 2002. Stalking known and unknown. *Trauma Violence Abuse* 2002;3:261-88.

Spitzberg BH, Cubach WR. The state of the art of stalking: taking stock of the emerging litterature. *Agg Viol Behav* 2007;12:64-86.

Stalking Risk Profile: <https://www.stalkingriskprofile.com/victim-support/impact-of-stalking-on-victims>. (noudettu 5.6.2015)

OULUN ENSI- JA TURVAKOTI RY
VIOLA - VÄKIVALLASTA VAPAAKSI RY

